

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 4/2014 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 11 päivänä helmikuuta 2014 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta (HE 216/2013 vp).

Lakialoite

Valiokunta on käsitellyt hallituksen esityksen yhteydessä lakialoitteen

- LA 31/2013 vp laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta (Eeva-Maria Maijala /kesk), joka on lähetetty valiokuntaan 26 päivänä syyskuuta 2013.

Lausunto

Eduskunnan päätöksen mukaisesti perustuslakivaliokunta on antanut asiasta lausunnon (PeVL 6/2014 vp), joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Jukka Lindstedt, oikeusministeriö

- poliisitarkastaja Antti Simanainen, sisäministeriö
- oikeusneuvos Marjut Jokela, korkein oikeus
- hovioikeudenneuvos Sakari Laukkanen, Rovaniemen hovioikeus
- käräjätuomari Tuula Lehto, Pirkanmaan kärjäoikeus
- valtiosyyttäjä Anu Mantila, Valtakunnan-syyttäjänvirasto
- tulosjohtaja Pauli Nieminen, Rikosseuraamuslaitos
- poliisitarkastaja Vesa Tikkala, Poliisihallitus
- johtava asiantuntija Esa Iivonen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry
- asianajaja Juha-Pekka Hippi, Suomen Asianajajaliitto
- sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija Tiina Oikarinen, Amnesty International Suomen osasto ry
- projektipäällikkö Tanja Auvinen, Exit - pois prostituutiosta ry
- pääsihteeri Olli Joensuu, Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry
- professori Raimo Lahti
- professori Kimmo Nuotio.

Lisäksi kirjallisen lausunnon on antanut professori Johanna Niemi.

HALLITUKSEN ESITYS JA LAKIALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan rikoslain seksuaalirikoksia koskevaa lukua muutettavaksi. Nykyinen

säännös pakottamisesta sukupuoliyhteyteen kumottaisiin ja teoista, joita on pidettävä raiskauksen perustekomuotoa lievempinä, rangaistaisiin

vastaisuudessa raikausta koskevan pykälän mukaisesti. Tekoa ei enää voitaisi pitää perustekomuotoa lievempänä, jos siinä on käytetty väkivaltaa. Lisäksi rangaistusasteikko olisi ankarampi kuin kumottavaksi ehdotetun pakottamista sukupuoliyhteyden koskevan pykälän rangaistusasteikko. Vähemmän törkeästä raiskauksesta tuomittaisiin vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen. Perustekomuodon mukaisen raiskauksen rangaistusasteikko olisi edelleen vankeutta yhdestä vuodesta kuuteen vuoteen.

Ehdotuksen mukaan törkeänä raikauksena rangaistaisiin jatkossa myös teot, joissa kohteen on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi.

Lukuun lisättäisiin uusi rangaistussäännös seksuaalisesta häirinnästä. Siitä rangaistaisiin sitä, joka koskettelemalla tai muulla siihen vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Rangaistussäännös olisi toissijainen muihin luvun rangaistussäännöksiin nähden. Pykälä kattaisi lähinnä sellaisia tekoja, joiden tekijöitä on tähän asti teon tosiasiallista luonnetta vastaamattomasti rangaistu esimerkiksi kunnianloukkauksesta.

Sukupuoliyhteyden määritelmä muutettaisiin kattamaan myös esineellä tai muulla ruumiinosalla kuin miehen sukupuolielimellä tehtävän seksuaalisen tunkeutumisen toisen peräaukkoon.

Syyteoikeutta koskevaa pykälää muutettaisiin siten, että miltei kaikki seksuaalirikokset olisivat vastaisuudessa virallisen syytteen alaisia. Asianomistajarikokseksi jäisi vain kahdeksantoista vuotta täyttäneeseen henkilöön kohdistunut seksuaalinen häirintä.

Syyteoikeuden uudelleenjärjestelyyn liittyisi myös se, että toimenpiteistä luopumista koskeva pykälä kumottaisiin. Sen mukaan syyttäjällä on ollut mahdollisuus jättää syyte nostamatta, jos raiskauksen täysi-ikäinen asianomistaja omasta vakaasta tahdostaan on sitä pyytänyt.

Lisäksi lukuun tehtäisiin eräitä pienempiä tarkentavia muutoksia.

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan joko 1 päivänä kesäkuuta 2014 tai 1 päivänä tammikuuta 2015.

Lakialoite

LA 31/2013 vp. Lakialoitteessa esitetään, että raiskauksesta annettavan tuomion vähimmäisrangaistus korotettaisiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen ja törkeästä raiskauksesta annettava tuomio korotettaisiin kahdesta vuodesta neljään vuoteen.

Lisäksi lakialoitteessa esitetään poistettavaksi raiskausrikoksen tuomitseminen sukupuoliyhteyden pakottamisena silloin, kun teko on tehty kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Valiokunta toteaa, että esitys merkitsee seksuaalirikoksia koskevan rangaistuskäytännön ankaroitumista tavalla, jota voidaan näiltä osin pitää riittävänä. Tämän vuoksi samassa yhtey-

dessä käsitelty lakialoite LA 31/2013 vp ehdotetaan hylättäväksi. Rangaistusten ankaroitumiseen liittyen valiokunta pitää erityisen tärkeänä, että rangaistusten täytäntöönpanossa vähennetään uusiin rikoksiin syyllistymisen riskiä tätä varten laadituilla toimintaohjelmilla.

Seksuaalirikoslainsäädännön uudistamisesta

Rikoslain (jäljempänä myös RL) 20 luvun uudistamisesta osana rikoslain kokonaisuudistusta (563/1998) on kulunut runsaat 15 vuotta. RL 20

luvun säännökset ovat olleet tämän jälkeenkin useiden pienempien uudistusten kohteena. Osin kysymys on ollut kansainvälisten velvoitteiden täyttämisestä.

Vuonna 2004 tehtiin muutoksia muun muassa paritusta koskevaan sääntelyyn (L 650/2004). Vuoden 2006 alusta voimaan tulleella lailla (1161/2005) pidennettiin lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia vanhentumisaikoja (RL 8:1.5), joita muutettiin uudelleen vuonna 2011 (L 540/2011). Vuonna 2006 säädettiin myös uusi seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskeva rangaistussäännös (RL 20:8, L 743/2006). Vuonna 2011 raiskauksen tunnusmerkistö laajennettiin koskemaan avuttomassa tilassa olevan hyväksikäyttöä tapauksissa, joissa tekijä ei ollut aiheuttanut tuota avutonta tilaa (L 495/2011). Vuonna 2011 (L 540/2011) myös lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia rangaistussäännöksiä ja seksuaalisen teon määritelmää muutettiin sekä säädettiin rangaistavaksi lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8 b) ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen (RL 20:8 c). Uudistuksen taustalla oli lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen (2007, CETS 201) hyväksyminen ja voimaansaattaminen.

Lakivaliokunta kiinnittää tarkastelun aluksi huomiota siihen, että seksuaalirikoksia koskevaa rikoslain 20 lukua on muutettu pistemäisesti osittaisuudistuksilla lukuisia kertoja 2000-luvulla ja useita kertoja myös aivan viime vuosina. Yleisellä tasolla valiokunta toteaa, että rikoslain tiettyä sääntelykokonaisuutta koskevien säännösten toistuva muuttaminen tiheään tahtiin on ongelmallista ja aiheuttaa huomattavia haasteita lainkäytössä muun muassa rikoslain ajallista soveltamista koskevan sääntelyn vuoksi. Sääntelyä tulisikin pyrkiä uudistamaan kokonaisvaltaisemmin. Toisaalta nyt käsillä olevan muutoksen jälkeen RL 20 luku on uudistettu kokonaan, eikä näköpiirissä ole merkittäviä uudistustarpeita. Tärkeää on, että sääntely muodostaa selkeän ja mahdollisimman helposti hahmottuvan kokonai-

suuden. Näin turvataan lain soveltamisen ennakoitavuus ja varmistetaan se, että oikeudenkäynneissä pystytään keskittymään teon rangaistavuuden ja rangaistusarvon kannalta olennaisiin kysymyksiin.

Hallituksen esityksessä on kysymys seksuaalirikoksia koskevaan sääntelyyn keskeisellä tavalla vaikuttavasta uudistuksesta. Sen taustana on lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 37/2010 vp) RL 20 luvun osittaisuudistuksen (495/2011) käsittelyn yhteydessä esittämä lausuma luvun laajemman kokonaisarviointin tarpeesta, hallitusohjelman kirjaus seksuaalirikoslainsäädännön uudistamistarpeesta sekä Suomen vuonna 2011 allekirjoittama naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (HE s. 4/II). Lisäksi hallituksen esityksessä kuvattu kansainvälinen kehitys ja oikeusvertailu osoittavat seksuaalirikosten määrittelyssä tapahtuneita muutoksia, jotka tarjoavat malleja säännösten tarkistamiselle.

Raiskauksen (RL 20:1) tunnusmerkistö

Tunnusmerkistön rakenne

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että raiskausrikoksen tunnusmerkistö muotoiltaisiin rikoslain 20 luvun 1 §:n 1 momentissa edelleen niin sanotun pakottamiseen pohjautuvan tunnusmerkistömallin mukaisesti. Vaihtoehtona olisi muotoilla tunnusmerkistö suostumusperusteisen tunnusmerkistömallin perusteella. Esityksessä (s. 35—38) ja sen taustalla olevassa oikeusministeriön arviomuistiossa (Raiskausrikosten lainsäädännölliset muutostarpeet, Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 25/2012, s. 59—66) on varsin perusteellisesti pohdittu raiskausrikoksen tunnusmerkistön vaihtoehtoisia muotoilutapoja ja päädytty pitämään nykymallia perusteltuna.

Perustuslakivaliokunta esittää lausunnossaan PeVL 6/2014 vp, että jatkossa on syytä arvioida mahdollisuudet kehittää raiskauksen tunnusmerkistöä suostumuksen puuttumiseen perustuvan kirjoitustavan suuntaan.

Lakivaliokunta toteaa hallituksen esityksessä esitettyjen perusteiden ja saamansa selvityksen nojalla, ettei perustuslakivaliokunnan kannanotto anna aihetta muuttaa hallituksen esityksessä ehdotettua raiskausrikoksen tunnusmerkistömlä.

Ehdotetun uuden 3 momentin merkitys ja sisältö

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että nykyinen RL 20 luvun 3 §:n pakottamista sukupuoliyhteyteen koskeva rangaistussäännös kumotaan. Siinä tarkoitetuista teoista rangaistaisiin jatkossa raiskausta koskevan 1 §:n uuden 3 momentin mukaan, jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän törkeä kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitettut teot. Samoin tuomitaan se, joka muulla kuin 1 momentissa tarkoitettulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Momenttia ei sovelleta, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa.

Uusi säännös siis asiallisesti, joskin vain osittain, kattaisi voimassa olevassa 3 §:ssä tarkoitettut teot. Kysymys olisi raiskausrikoksen lievintä tekemuotoa koskevan sääntelyn siirtämisestä osaksi raiskausrikosta koskevaa rangaistussäännöstä.

Ehdotetun uuden 20 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan tekijä tuomittaisiin vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi, kun voimassa oleva rikoslain 20 luvun 3 §:n rangaistusasteikko on vankeutta vähintään 14 päivää ja enintään kolme vuotta. Ehdotettu muutos merkitsee siten huomattavaa rangaistustason korotusta. Lakivaliokunta pitää ehdotusta perusteltuna, joskin korostaa sitä, että vähimmäisrangaistusten korottamiseen on perinteisesti suhtauduttu — ja tulee suhtautua jatkossakin — hyvin pidättyväisesti.

Hallituksen esityksessä on myös tarkoitus kaivata kyseessä olevan lievemmin arvioitavan raiskauksen soveltamisalaa. Tämä ilmenee siitä, että uutta 3 momenttia ei sovellettaisi, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa. Nykyisin rikoslain 20 luvun 3 §:ssä tarkoitettu pakottaminen sukupuoliyhteyteen voi tulla sovellettavaksi

myös tilanteissa, joissa käytetty väkivalta on ollut vähäistä. Jatkossa nämä teot arvioitaisiin RL 20:1:n 1 momentin mukaisina raiskauksina, joissa vähimmäisrangaistus on yksi vuosi vankeutta. Tämä merkitsee, että rangaistuslajivalikoimasta poistuvat tällöin myös ehdottoman vankeuden sijasta tuomittavat yhdyskuntaseuraukset, yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus, ellei tekoon sovelleta RL 6:8:n mukaisia vähentämisperusteita. Näiltäkin osin muutos merkitsee rangaistustason korotusta.

Perustuslakivaliokunta pitää antamassaan lausunnossa tarpeellisena, että säännöksen perusteluista ilmenisi tarkemmin, millaisten seikkojen perusteella 3 momentti voi tulla sovellettavaksi. Oikeusministeriö on lakivaliokunnalle antamassaan selvityksessä katsonut, että hallituksen esityksen mukaiset 3 momentin perustelut ovat riittävän kattavat.

Asiaa arvioidessaan lakivaliokunta kiinnittää huomiota ensinnäkin siihen, että raiskausrikoksen tunnusmerkistön ala laajenee. Tekoon voi syyllistyä monella eri tavalla, ja eri tekojen määrittävyydessä on eroja. Raiskausrikoksen eri tekemuodot pyritään rangaistussäännöksen eri momenteissa määrittelemään mahdollisimman tarkoin, mutta ehdotettu sääntelymalli eroaa perinteisestä tavasta kirjoittaa rangaistussäännös. Näistä syistä uuden ehdotetun 3 momentin soveltamisala ei valiokunnan mukaan hahmotu kovin helposti. Valiokunta toteaaakin saamansa selvityksen perusteella uuden momentin soveltamisalasta seuraavaa:

(1) RL 20:1:n 1 momentin mukaisista *pakottamalla* tehdyistä raiskauksista uuden momentin alaisuuteen voivat tulla vain uhkaamalla, ei sen sijaan väkivalloin toteutettut teot. Näiltä osin hallituksen esityksen (s. 57/I) mukaan kysymyksessä voisi olla vain "vähäinen uhkaus käyttää väkivaltaa".

(2) RL 20:1:n 2 momentin mukaisessa raiskauksessa on kysymys *hyväksikäyttötyypisestä* raiskauksesta. Suhteessa tähän uuden 3 momentin soveltamisessa voisi olla erityisesti kyse tekoon liittyvistä "poikkeuksellista olosuhteista", kuten hallituksen esityksen perusteluissa

(s. 57/I) mainitaan esimerkkinä säännöksen ilmaisusta "muu tekoon liittyvä seikka".

(3) Uuden 3 momentin alaisuuteen kuuluisivat myös sellaiset uhkaamalla toteutetut teot, joissa uhataan jollakin muulla kuin väkivallan käyttämisellä. Näitä 3 momentin toisen virkkeen mukaisia tilanteita ei koske edellytys teon vähäisemmästä kokonaistörkeydestä. Tältä osin ehdotus ei sisällä tunnusmerkistötekijöiden muutosta verrattuna nykysääntelyyn (ks. RL 20:3.2).

Edellä todetun ja saamansa selvityksen nojalla lakivaliokunta katsoo, että uusi 3 momentti jää soveltamisalaltaan kapeaksi suhteessa 1 momenttiin. Tämä aiheutuu siitä, että sen soveltamisen ulkopuolelle rajataan kaikki teot, joissa on käytetty väkivaltaa, ja rangaistussäännöksessä tarkoitettua väkivaltaa voi olla muun muassa kädestä vetäminen ja sängylle työntäminen. Ainakin ennen vuonna 2011 tehtyä tunnusmerkistömuutosta RL 20:3:n mukaiseksi pakottamiseksi sukupuoliyhteyteen katsotut teot sisälsivät käytännössä lähes poikkeuksetta väkivaltaa. Hallituksen esityksen yleisperusteluista (s. 39) käykin ilmi, että itse rikoksen perusluonteeseen kuuluu jonkinlainen väkivaltaelementti.

Saadun selvityksen mukaan ei ole mahdollista tarkoin arvioida sitä, millaiseksi uuden 3 momentin suhde muodostuu vuonna 2011 säädettyyn 2 momenttiin (495/2011). Kyseisen muutoksen soveltamiskäytännöstä ei ole kertynyt juurikaan kokemusta, eikä tällä hetkellä ole tietoa siitä, kuinka suuri osuus vuonna 2011 raiskausrikossääntelyn piiriin saatetuista entisistä seksuaalisista hyväksikäytöistä tuomitaan nykyisin pakottamisena sukupuoliyhteyteen. Voidaan kuitenkin olettaa, että käytännössä uutta 3 momenttia sovelletaan juuri "poikkeuksellisissa olosuhteissa" tehtyihin 2 momentin mukaisiin raiskauksiin.

Säännöksen soveltamisessa kokonaisarvostelussa huomioon otettavien seikkojen joukossa keskeistä on lakivaliokunnan mukaan seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen laatu ja teko-olosuhteet.

Ehdotetun uuden 3 momentin kokonaisarvostelulauseke

Ehdotetun uuden 3 momentin soveltaminen on ehdotuksen mukaan sidottu edellytykseen, jonka mukaan raiskauksen on oltava huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena arvostellen vähemmän törkeä kuin säännöksen 1 tai 2 momentissa tarkoitettu teko. Voimassa olevassa rikoslaissa ilmaisulla "törkeä" viitataan vakiintuneesti rikosten törkeisiin tekemuotoihin. Nyt ehdotetussa 3 momentissa sillä viitattaisiin puolestaan tilanteeseen, jossa lievemmin rangaistavaa tekoa verrattaisiin rikoksen perustekomuotoon. Ilmaisulle "törkeä" annettaisiin siten sen rikosoikeudellisesti vakiintuneesta merkityksestä poikkeava sisältö.

Perustuslakivaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että 3 momentissa sana "törkeä" esiintyy eri merkityksessä kuin muissa rikostunnusmerkistöissä.

Edellä todetun ja saamansa selvityksen nojalla lakivaliokunta katsoo, että ilmaisu "kokonaisuutena arvostellen vähemmän törkeä" ei ole rikosoikeudellisessa sääntelyssä vakiintuneen käsitteistön valossa tässä yhteydessä erityisen onnistunut ja ehdottaa sen muuttamista lakiteknisistä syistä muotoon "kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava". Verrattain samankaltaisen sääntelyratkaisu on omaksuttu ryöstörikoksia koskevassa sääntelyssä (RL 31:1.4, L 769/1990); ryöstörikoksissakin on nyt ehdotetun kaltaisella tavalla säädetty vain perustekomuoto ja törkeä tekemuoto (ks. HE 66/1988 vp).

Valiokunta tähdentää, että ilmaisu "vähemmän vakava" on oikeudellinen käsite, jonka avulla erilaisten tekojen erilainen arviointi mahdollistetaan. Sitä ei tule ymmärtää siten, etteivätkö nyt kyseessä olevat teot ole yleiskielen merkityksessä sinänsä aina vakavia.

Törkeä raiskaus (RL 20:2)

Ehdotuksen mukaan törkeänä raiskauksena rangaistaisiin jatkossa myös teko, jonka kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi. Raiskauksen kohdistuminen alaikäiseen on erityisen

moitittavaa, mikä on jo nykyisin huomioitu siten, että useissa tilanteissa voidaan käytännössä soveltaa säännöksiä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (RL 20:6—7). Ehdotettu uusi kohta eroaisi kuitenkin muista kvalifiointiperusteista siinä, että sen soveltamisessa ei ole lainkaan tilaa muulle kuin törkeyden kokonaisarviointia koskevalle harkinnalle, koska ratkaisevaa on pelkkä uhrin ikä. Muut momentin kohdat sisältävät arvostuksenvaraisia perusteita (esimerkiksi "vaikea ruumiinvamma", "erityisen tuntuva kärsimystä", "erityisen raa'alla tavalla", "muu hengenvaarallinen väline"), vaikka niidenkin tulkinta on joiltain osin hyvin yksiselitteistä.

Törkeä raiskaus edellyttää kvalifiointiperusteen käsillä olon lisäksi sitä, että raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kvalifiointiperusteen käsillä olo ei siis vielä riitä, vaan se luo vasta eräänlaisen oletuksen raiskauksen törkeydestä. On mahdollista, että teko ei perusteen käsillä olosta huolimatta syystä tai toisesta ole kokonaisuutena arvostellen törkeä. Yleisesti voidaan todeta, että kokonaistörkeysvaatimus edellyttää nimensä mukaisesti teon arviointia kokonaisuutena. Tällainen arviointi on kokonaisvaltaista, ja siinä otetaan huomioon niin kokonaistörkeyden puolesta kuin sitä vastaan puhuvia tekijöitä.

Lakivaliokunta pitää ehdotusta perusteltuna, mutta kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että raiskaus voi edellä todetun mukaisesti olla moitittavuudeltaan erilainen. Tämä yhdessä törkeän raiskauksen kahden vuoden vähimmäisrangaistuksen ja kvalifiointiperusteen kategorisuuden kanssa saattaa saadun selvityksen mukaan johtaa tietyissä tilanteissa kohtuuttomaan lopputulokseen silloin, kun tekijänä on alle 18-vuotias nuori.

Yleisellä tasolla valiokunta korostaa raiskausrikosten moitittavuutta kaikissa muodoissaan. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei teon syyksilukemisessa ja rangaistuksen määrittämisessä tule asianmukaisesti huomioida erilaisten tekojen ja tekijöiden erityispiirteet. Alle 18-vuotiaiden tekijöiden tapauksessa tulee huomioida myös se, että suojaikärajoja koskeva sääntely perustuu ajatukseen, jonka mukaan

nuorten henkilöiden kyky päättää ryhtymisestä seksuaalisiin suhteisiin ja tekoihin ei ole yhtä kehittynyt kuin aikuisilla. Tämän vuoksi on perusteltua, että henkilön iällä on jossain määrin merkitystä arvioitaessa sitä, kuinka törkeänä rikosta on pidettävä. Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä, ettei esimerkiksi 15-vuotiaakin henkilö voisi syyllistyä rikoksen törkeään tekemuotoon.

Siinä kokonaisharkinnassa, lukeeko tuomioistuimen tekijän syyksi raiskauksen vai törkeän raiskauksen, tulee siten valiokunnan mukaan ottaa huomioon tekijän nuori ikä. Jos kokonaisharkinnassa päädytään soveltamaan törkeää raiskausta koskevaa rangaistussäännöstä, tuomioistuimen tulee yleisen oikeuskäytännön mukaan asianmukaisesti ottaa huomioon nuoria koskevat rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohta ja 2 momentti sekä saman luvun 9 §:n 2 momentti.

Lakivaliokunta kiinnittää vielä huomiota siihen, että korkein oikeus on hiljattain (KKO 2013:57) korostanut, että kun rikoksen katsominen kokonaisuutena arvostellen törkeäksi on rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen edellytys, tuomioistuimen on aina nimenomaisesti lausuttava, katsooko se tämän edellytyksen täyttyvän, ja esitettävä arvionsa olennaisimmat perustelut. Näin on tehtävä myös silloin, kun törkeysarvostelu perustuu ankaroitamisperusteesta itsestään ilmenevään rikoksen poikkeukselliseen törkeyteen.

Ehdotettu seksuaalisen häirinnän kriminalisointi (RL 20:5a)

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslakiin lisättäisiin uusi seksuaalista häirintää koskeva rangaistussäännös. Ehdotetun rikoslain 20 luvun 5 a §:n mukaan teosta tuomittaisiin se, joka koskettelemalla tai muulla siihen vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Rangaistuksena olisi sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Ehdotettu säännös olisi toissijainen muihin rikoslain 20 luvun säännöksiin nähden.

Perustuslakivaliokunnan mukaan ehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjes-

tyksessä, mutta perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä, että tunnusmerkistöä täsmennetään esimerkiksi sisällyttämällä siihen joitakin perusteluissa kuvattuja tekotapoja. Lisäksi sen mielestä säännöksen nimike tulee muuttua selvemmin rikosta kuvaavaksi.

Yleisellä tasolla häirintätyyppisten kriminalisointien ongelma on se, että tekotapojen moninaisuuden ja häirinnän kokemuksen subjektiivisuuden vuoksi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettaman tarkkarajaisuuden vaatimuksen täyttävän rangaistussäännöksen laatiminen on haasteellista. Rikosoikeudellisessa seksuaalisen häirinnän määrittelyssä ei ole tästä syystä myöskään mahdollista tukeutua tasa-arvolaisissa (609/1986) jo olevaan määritelmään (7 §:n 6 momentti, L 369/2009), joka jää hyvin avaraksi ja jossa viitataan muun muassa tietynlaiseen ilmapiiriin.

Lakivaliokunnan mukaan ehdotetun rangaistussäännöksen soveltamisalaa on hallituksen esityksessä pyritty rajaamaan ja näin ottamaan asianmukaisesti huomioon rangaistavuutta rajoittavien kriminalisointiperiaatteiden painoarvo. Tästä huolimatta rangaistavuuden rajat jäävät koskettelua koskevaa tunnusmerkkiä lukuun ottamatta säännöksen perusteella epäselviksi. Tämä koskee tunnusmerkistötekijöitä "muu siihen vakavuudeltaan rinnastettava tapa", "seksuaalinen teko" (joka RL 20:10.2:ssa määritellään teoksi, joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen) ja "teko, joka on omiaan loukkaamaan kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta". Erikseen arvioituna tunnusmerkistötekijät saattaisivat olla riittävän täsmällisiä, mutta yhdessä ne muodostavat kokonaisuuden, jonka perusteella rangaistavuuden ala jää epäselväksi. Tätä epäkohtaa eivät paikkaa sinänsä hyvin valaisevat yksityiskohtaiset perustelut.

Samalla kun ehdotettu rangaistussäännös on sangen tulkinnanvarainen, osa sen perustelujen esimerkeistä laajentaa saadun selvityksen perusteella rangaistavuuden alan niin laajalle, että sitä voidaan pitää rikosoikeuden käytön viimesijaisuuden periaatteen kannalta ongelmallisena. Tähän liittyen valiokunta kiinnittää huomiota halli-

tuksen esityksen perustelujen (s. 61/II) kohtaan, jossa todetaan, että "[v]iime kädessä yksittäistapauksittain on arvioitava, mikä vallinneissa olosuhteissa ja tekijän ja kohteen välinen suhde huomioon ottaen on hyväksyttävän seksuaalisen käyttäytymisen raja". Valiokunta ei pidä perusteltuna, että rangaistavuuden rajat ovat näin epäselvät. Tähän suuntaan vaikuttaa myös se, että tällaisen rikoksen epäilytapauksissa olisi vaikea kyetä takaamaan tekijöiden yhdenvertainen kohtelu. Kun säännös sisältää runsaasti harkinnanvaraisia ilmaisuja, epäselväksi jäisi käytännössä se, mistä teoista aloitettaisiin esitutkinta.

Edellä esitettyjen syiden vuoksi ehdotetun kaltaisen rangaistussäännöksen säätämiseen tulee suhtautua varauksellisesti ja on harkittava tarkasti säännöksen välttämättömyyttä. Tähän liittyy myös sen arviointi, onko esityksen perusteluista esitetyistä esimerkeistä mahdollista löytää sellaisia tekotapoja, jotka olisi perusteltua ottaa osaksi pykälää. Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää kuitenkin ongelmallisena täsmentää säännöstä esimerkkiluettelolla, koska senkin tulisi säännöksen tarkoituksien näkökulmasta kattaa hyvin monentyyppisiä tilanteita. Tämäkin näkökohta puoltaa sitä, että ehdotettu rinnasteisuuslauseke "muu siihen vakavuudeltaan rinnastettava tapa" on pulmallinen.

Lakivaliokunta katsoo edellä todetun perusteella, että tässä vaiheessa on aiheellista rajata rangaistava seksuaalinen häirintä koskettelua sisältäviin tilanteisiin ja laajentaa rangaistavuutta tarvittaessa vasta, kun on nähtävissä, millaiselle vakavuusasteelle rangaistavuuden kynnys käytännössä asettuu. Hallituksen esityksen perusteluissa (s. 34/II) todetaan, että kansainväliset velvoitteet täyttyvät nykysääntelylläkin, joten lainsäätäjä on vapaa harkitsemaan asiaa kansallisista lähtökohdista ja tekemään edellä esitetyn rajoituksen. Tekotapana koskettelu, kun kyse on ennuudestaan tuntemattomasta henkilöstä, on kohtalaisen ongelmaton.

Perustuslakivaliokunnan mukaan säännöksen nimike tulee muuttua selvemmin rikosta kuvaavaksi. Lakivaliokunnan mukaan kuvaavampi nimike teolle on *seksuaalinen ahdistelu*. Tämä ku-

vaa ilmaisia "häirintä" paremmin teon luonnetta rikoksena.

Määritelmäsäännös (RL 20:10)

Rikoslain raikaussäännösten mukaan raiskaukseen sisältyy kaikissa eri muodoissa sukupuoliyhteys. Tämä käsite määritellään rikoslain 20 luvun 10 §:n 1 momentissa, jonka mukaan sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan mainitussa luvussa sukupuolielimestä tapahtuvaa tai sukupuolielimeen kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon. Sukupuoliyhteyden määritelmällä on siis merkitystä myös muiden rikoslain 20 luvussa rangaistavaksi säädettyjen rikosten kuin raiskauksen kannalta, koska sukupuoliyhteys mainitaan useissa luvun säännöksissä.

Hallituksen esityksessä sukupuoliyhteyden määritelmää ehdotetaan täydennettäväksi siten, että sukupuoliyhteydellä tarkoitettaisiin myös peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon.

Määritelmäsäännöksen perustelujen mukaan on sinänsä samantekevää, ovatko henkilöt eri vai samaa sukupuolta. Hallituksen esityksen mukaan vaginaalisen ja anaalisen sukupuoliyhteyden lisäksi kysymykseen tulee oraallinen sukupuoliyhteys (HE s. 12/I; ks. myös HE 6/1997 vp, s. 188 ja HE 283/2010 vp, s. 4—5). Sukupuoliyhteyden määritelmä laajentaa käsitteen käyttöalaa rikoslaissa selvästi verrattuna sen arkikieliseen merkitykseen.

Lähtökohtana rikoslaissa on säännösten *sukupuolineutraliteetti*. Eri rikosten tekijöinä voi olla nainen tai mies, kuten myös uhrina. Seksuaalirikokset eivät poikkea tästä lähtökohdasta. Toisaalta rikosoikeudellisten säännösten on oltava *täsmällisiä*. Tähän liittyen valiokunta toteaaakin, että nimenomaan määritelmäsäännösten tulisi olla erityisen täsmällisiä, koska ne antavat sisältöä monille muille pykälille.

Niin voimassa oleva kuin ehdotettukin säännös edellyttää sanamuodon mukaisesti "tunkeutumista". Tältä osin valiokunta kiinnittää saamansa selvityksen perusteella huomiota siihen, että sanamuoto ei ole sen tarkoituksesta huolimatta täysin sukupuolineutraali. Tämä johtuu

siitä, että miehen sukupuolielimen ottaminen suuhun tai muuhun ruumiin aukkoon ei ole yleis-kielen mukaisesti miehen sukupuolielimeen tunkeutumista. Valiokunnan mukaan säännöstä on siten perusteltua edellä todettujen näkökohtien perusteella täsmentää siten, että siitä käy yksiselitteisesti ilmi, että sukupuoliyhteytenä rikosoikeudellisessa merkityksessä pidetään myös toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.

Yksityiskohtaiset perustelut

Laki rikoslain 20 luvun muuttamisesta

20 luku. Seksuaalirikoksista

1 §. Raiskaus. Uuden 3 momentin sisällön tulkintaa on selostettu edellä yleisperusteluissa. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä raiskausta koskevan uuden 3 momentin kokonaisarvostelulausekkeen sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä käytetään ilmaisun "kokonaisuutena arvostellen vähemmän törkeä" sijasta ilmaisua "kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava". Muutoksesta huolimatta ilmaisun tulkinnassa voidaan hyödyntää hallituksen esityksessä esitetyjä tulkintaohjeita.

5 a §. Seksuaalinen ahdistelu. Edellä yleisperusteluissa esitetyistä syistä rikosnimike ehdotetaan muutettavaksi kuvaamaan paremmin teon luonnetta. Lisäksi rangaistussäännöksestä ehdotetaan poistettavaksi rinnasteisuuslauseke "tai muulla siihen vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla". Rangaistavana tekotapana on kosketelu hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla. Säännöksen tulkinnasta on muilta kuin poistetuilta osin perusteltua noudattaa niitä tulkintaohjeita, joita hallituksen esityksessä esitetään.

10 §. Määritelmät. Pykälän 1 momentin sukupuoliyhteyttä koskevaa määritelmäsäännöstä ehdotetaan täydennettäväksi ilmaisulla "tai toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon". Muutos merkitsee sitä, että säännös on sanamuodon mukaisesti sukupuolineutraali. Sukupuoliyhteydeksi rikoslaissa tarkoitettua merkityk-

sessä katsotaan vaginaalinen, anaalinen ja oraalinen toisen sukupuolielimeen kajoaminen.

Lakialoite

Koska valiokunta puoltaa rikoslain muuttamista hallituksen esityksen pohjalta edellä todetuin muutoksin, valiokunta ehdottaa lakialoitteen hylkäämistä.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muutoin hallituksen esityksen mukaisena paitsi 20 luvun 1, 5 a ja 10 § muutettuina (Valiokunnan muutosehdotukset) ja

että lakialoite LA 31/2013 vp hylätään.

Valiokunnan muutosehdotukset

20 luku

Seksuaalirikoksista

1 §

Raiskaus

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava

kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetut teot, rikoksentekijä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Samoin tuomitaan se, joka muulla kuin 1 momentissa tarkoitetulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Mitä edellä tässä momentissa säädetään, ei sovelleta, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa.

(4 mom. kuten HE)

5 a §

Seksuaalinen ahdistelu

Joka koskettelemalla (*poist.*) tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava, jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä rangaistusta, *seksuaalisesta ahdistelusta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

10 §

Määritelmät

Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan tässä laissa sukupuolielimellä tehtävää taikka sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon *taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.*

(2 mom. kuten HE)

LaVM 4/2014 vp — HE 216/2013 vp

Helsingissä 24 päivänä huhtikuuta 2014

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Anne Holmlund /kok	Jaana Pelkonen /kok
jäs.	James Hirvisaari /ml1	Arto Pirttilahti /kesk
	Mikael Jungner /sd	Kari Tolvanen /kok
	Arja Juvonen /ps	Ari Torniainen /kesk
	Suna Kymäläinen /sd	Kaj Turunen /ps
	Johanna Ojala-Niemelä /sd	Oras Tynkkynen /vihr
	Aino-Kaisa Pekonen /vas	Peter Östman /kd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Matti Marttunen.